

בענין חיוב קרבן למי שסמך על עדים או רוב ועי"ז עבד איסורא

מבואר במש' יבמות פז: דאשה שהלך בעלה למדה"י ובאו ב' עדים ואמרו לה שמת בעלה ונשאת על פיהם ואח"כ בא בעלה דחייבת בקרבן. ופרש"י על המש' בזה"ל, "שוגגת היא ואין זה אונס להפטר מן הקרבן דאיבעי לה לאמתוני." הרי מבואר בהדיא דאע"פ שסמכה על ב' עדים כדין תורה אין לה טענת אונס לפטרה מקרבן כיון דהיתה יכולה להמתין.

אולם כבר הקשו האחרונים (ע' קרן אורה צא: ונוב"י שהו"ד לקמן ועוד) ממש"כ הראשונים יבמות לה: לגבי אדם שמת בלא בנים וייבם אחיו את אשתו ושוב נמצאת שהיתה מעוברת, דאם ייבמה בתוך ג' חדשים משעת מיתה חייבין בקרבן אבל אם ייבמה לאחר ג' חדשים פטורין מקרבן. והסבירו התוס' (ד"ה ונמצאת) בזה"ל, "כיון דרוב נשים עוברין ניכר לשליש וזו הואיל ולא הוכר עוברת מאי הוה ליה למיעבד." הנה מבואר דכיון דסמכו על הרוב דינם כאונס. ולכאורה הדברים מתמיהים מאי שנא הכא דכשסמך על רוב חשיב כאונס מהאי דלעיל דכשסמכה על עדים דחשיבא שוגג.

וכתב הנוב"י (יו"ד תנינא סי' צו ד"ה והנלענ"ד) לחלק בין רוב ועדים בזה"ל, "שאני ניסת ע"פ עדים אף שמותרת להנשא על פיהם מ"מ אונס זה ע"פ טעות הוא שהרי באמת העדים העידו בשקר והעדים הטעו אותה בשקר לכן מיחשב הדבר טעות ושגגה ולא אונס, משא"כ שימשה שלא בשעת וסתה שהיא מותרת לשמש ואין כאן טעות רק ע"פ דין תורה היא מותרת לשמש אפילו פירסה נדה באמצע הביאה אונס הוא אכניסה שהרי אין כאן שום טעות, וכך אשה שנתייבמה אחר ג' חדשים אפי' נמצאת אח"כ מעוברת הרי ע"פ דין היה מותר לייבמה שרוב נשים עוברין ניכר לשליש ימים והרי התורה אמרה אחרי רבים

להטות ומן התורה אזלינן בתר רובא נמצא שהאונס של הייבום הזה לא היה ע"פ טעות."

הנה ביאר הנוב"י דחלוק דין רוב מדינא דעדות לגבי חיוב קרבן, דמי שסמך על רוב ונמצא דבמציאות היה כהמיעוט אין כאן טעות כיון דבכל רוב איכא מיעוט וזהו חלק מההיתר עצמו, ולכן הוא פטור מקרבן. אבל מי שסמך על עדים ונמצאו שקרנים הרי יש כאן טעות, דנמצא דלא היתה עדות כשרה שאמרה התורה לסמוך עליה כלל. אמנם לענ"ד הדבר עדיין צ"ב, שהרי סו"ס הרי אמרה התורה ע"פ שנים עדים יקום דבר וסמכינן על עדים לכל דבר, וקשה להבין מהיכ"ת לומר דהוה לה לאמתוני ולא לסמוך על העדים, והרי היא עשתה כדין תורה כמו מי שסמך על רוב.¹

ועוד יש להעיר על מש"כ הנוב"י דטעות בעדות נידונת כשוגג אבל איסור הבא ע"י סמיכה על רוב חשיב כאונס, והרי לגבי הקנס דרבנן לגבי עדות אשה מצינו להיפך. שהרי מבואר במש' יבמות (פז:): דס"ל לר"ש דאשה שסמכה על ב' עדים ונשאת לשוק ואח"כ בא בעלה חשיבא כאנוסה לענין הקנסות ולא קנסינן לה (ע' בערול"נ על רש"י על המש'). אבל כשסמכה על רוב נר' מבואר בסוגיא שם צא: דקנסינן לה לכו"ע (ע"ש שאע"פ שרוב נשים אינן איילוניות אעפ"כ אם סמך על זה ונמצאת איילונית קנסינן). וכן מצינו לגבי עדות אשה שהתירו חז"ל לסמוך על עדות אבל על רוב לא, ואפי' רוב גמור כגון שבעלה נאבד במים שאין להם סוף. וא"כ קשה לומר דלגבי חטאת החמירה התורה טפי בעדות מברוב.

ולכן נ"ל דאפשר דיש להסביר סוגיין באו"א לגמרי. דאין החילוק בין המש' בדף פז: והראשונים בדף לה: הנ"ל בשינוי דין רוב מדין

¹ ודחוק לומר דחיוב קרבן אינו תלוי כ"כ בכמה הוא פושע, שהרי מבואר בפסחים (עב:): דתלוי הדבר בכמה הוא טריד ואם שייך להחליף הדברים זב"ז ובעוד סברות כיוצ"ב בדרגת הפשיעה, ע"ש.

אולם חשבתי להסביר על דרך הנוב"י כך, דכיון דאמרה התורה לגבי עדות דצריך דרישה וחקירה גילה לן רחמנא עי"ז דצריך לחוש נגד העדים, וכשהעדים נמצאו שקרנים חשיב כפשיעה במקצת בדרישה וחקירה ולכן חייב קרבן. אבל גם זה צע"ק דאין דין דרישה וחקירה בכל דבר. ועוד דמהיכ"ת שאמרה התורה שאין היתר גמור לסמוך על העדים שנראה לפי ראות עינינו שאומרים האמת.

עדות, אלא החילוק הוא בדבדף לה: איכא חזקת היתר לייבם² משא"כ בדבדף פז: איכא חזקת אשת איש ואיסור לשוק. וביאור החילוק בנוגע לעניינינו נראה כך. דכל מקום דאיכא חזקת איסור הרי הוא צריך לחוש לאיסור, ולכן אפי"ז כשאיכא ראייה להתיר ויש לו היתר מדיני התורה לסמוך על הך ראייה, אם לבסוף נמצא דעבד איסורא חייב בקרבן כיון דהיה לו לחוש לאיסור יותר ולהמתין. אבל כשאיכא חזקת היתר וגם ראייה להתיר אין כאן קביעת איסור כלל ואין לו חיוב לחוש לכלום, ולכן כשנמצא לבסוף דעבד איסורא חשיב כאונס גמור דלא היה לו שום חיוב להמתין כלל. ולפ"ז י"ל דכשאיכא חזקת היתר הרי הוא פטור מקרבן אף ע"י עדים, וכשאיכא חזקת איסור חייב אף כשאיכא רוב. והדברים צריכים בדיקה.³

אבל דע, דאף כשאיכא חזקת היתר אין לפטרו מקרבן אא"כ יש לו ג"כ רוב או עדים וכדומה להתיר, אבל אם יש כאן ספק השקול וסמך על החזקת היתר ונמצא לבסוף דעבד איסורא ככה"ג מבואר בראשונים לה: הנ"ל דחייב קרבן (דהיינו בתוך ג' חדשים משעת נפילה). ואע"פ דמותר מדין תורה לסמוך על חזקה, הרי סו"ס יש כאן ספק השקול ויש לו לחוש לאיסור ואין לו טענה מה הוה ליה למיעבד.⁴ וכן מצינו

² וכן מבואר בהדיא בתוס' לו. (ד"ה וזו) דיש כאן חזקת היתר. ואין לומר דיש כאן חזקת איסור דאשת אח, שהרי אחיו מת ודאי והספק הוא אם נולד לו בן, והרי הוא מוחזק בלי בנים עד שנתברר דאיכא בן וכמו בכל מקום דאזלינן בתר החזקה המקורית. וע"ע בסוגיא של מחזיקין מאיסור לאיסור (תוס' יבמות ל: ועוד) ואכ"מ.

³ ונמצא דעדיין י"ל כמו שכתבנו לעיל דבאמת ב' עדים עדיפי מרוב כיון דב' עדים דינם כודאי. ולכן לגבי הקנסות דעדות אשה ס"ל לר"ש דלא החמירו דז"ל כ"כ לחייבה כשסמכה על ב' עדים. ודוקא כשסמכה על רוב או עד א' שאין דינן כודאי ראוי לקנוס.

⁴ וע' במאירי שם דנר' דבספק השקול יש מקום להחשיבו כקרוב למזיד, ע"ש. אבל לכאור' קשה לומר כן דסו"ס היה מותר לו לסמוך על החזקה. ולכאור' דוקא כשאסור לו לעשות מה שעשה יש להחשיבו לקרוב למזיד כמ"ש הרשב"א שבועות יח. דאם חייב מדאורייתא לפרוש מאשתו ולא פרש חשיב ככה"ג כקרוב למזיד ע"ש. ואולי י"ל דכאן אין חזקה גמורה כיון דרוב נשים מתעברות ויולדות. וכן ע' בתוס' הרא"ש לו. (ד"ה וזו) שנר' דחלק על התוס' שם, וכתב דכיון דרוב נשים מתעברות ויולדות אין כאן חזקת היתר. אבל אפשר דלא כתב כן אלא כדי לברר ייחוס של הולד במקום ספק אבל בענין הדין לכתחילה מודה לתוס', ע"ש וצ"ע.

בעלמא, דאף במקום שמותר לעשות מה שעשה, כל ששיערו חז"ל דיש מקום לחוש לאיסור הרי הוא חייב קרבן אם נמצא לבסוף דעשה איסור. לדוגמא א', ע' רשב"א במשמרה"ב בשער הפרישה (סוף ה.). דס"ל דחיוב פרישה סמוך לוסתה אינה אלא מדרבנן ואעפ"כ חייב קרבן אם פירסה נדה באמצע הביאה "דהוה ליה לאסוקי אדעתיה שמא תראה בשעת תשמיש". ודוקא כשאיכא חזקת היתר וגם בירור דרוב או עדות י"ל דל"צ לחוש לאיסור כלל ופטור.⁵

(ויש לע' מהו הדין אם היה חזקת איסור עם רוב או עדים להתיר ויש לו חיוב מפאת מצוה מסוימת לסמוך על הרוב האם אף בכה"ג חייב קרבן אם עבד איסורא לבסוף [למ"ד טעה בדבר מצוה ולא עשה מצוה חייב]. והרי בכה"ג קשה לומר דהוה ליה לימתוני שהרי חייב מן הדין לסמוך על העדות ורוב ולעשות מצותו. ואין להביא ראיה דחייב קרבן אף בכה"ג מהסוגיא הנ"ל בדף לה: דחייב קרבן כשבעל בתוך ג' חדשים משעת נפילה ונמצאת מעוברת אע"פ דאיכא מצות יבום שהרי כיון דראוי לחוש לאיסור משום ספק לא היינו כופין אותו לעשות את הייבום. ועוד, דהתם היה אפשר להמתין כמה חדשים לברר הדבר. אבל במקום דהיינו כופין אותו לעשות מצותו, אך שלבסוף נמצא דלא עשה המצוה אלא עבד איסורא אפשר דאינו חייב בקרבן כיון דלא שייך לומר בכה"ג דהוה ליה לימתוני. וצע"ע בזה.)⁶

⁵ ולפ"ז יש לתרץ עוד קושיא בתוס' בסוגיין. הנה כבר הזכרנו לעיל מש"כ תוס' לו. (ד"ה וזו) דיש להאי אשה חזקת היתר ליבם. וע"ש בתוס' דהתקשו לפ"ז מדוע חייבת אשם תלוי במקום דאיכא ספק שעבדה איסורא, הרי מכח החזקה יש לפשוט לקולא. ולכאורה צ"ב למה המתינו התוס' להקשות כן בדף לו. בענין אשם תלוי, הרי למה לא הקשו כן על המש' לה: בענין החיוב חטאת (דהיינו, האיך חייבין קרבן חטאת אחר שיש חזקת היתר). ולפי דברינו מיושב, דכשעשו איסור ודאי (שהולד הוא ודאי של האח המת) או אין לפוטרים מחיוב חטאת מכח החזקה בלבד, שהרי אע"פ שיש כאן חזקה היה להם לחוש לאיסור כמו שבארנו. ולא קשה לתוס' אלא לענין אשם תלוי, דהתם אין הכרח שעשו איסור כלל, ויש לפשוט מכח החזקה לקולא דלא נעשה איסור.

⁶ והאירוני להביא ראיה מסוגיא דב"ק לב: בענין דיין שטעה במנין מלקות וסמך המכה עליו והרג את הנלקה דמבואר שם דחשיב שוגג ולא אנוס אע"פ דהיה חייב לשמוע לדיין. אבל נר' דאין משם ראיה, דלא היה לו חיוב גמור לשמוע לדיין בחשבון המלקות והיה אפשר לו למנות לעצמו ג"כ ולא היינו כופין אותו להלקות. ע"ש עוד בשיטת הקדמונים וצע"ע.

עוד ראוי להוסיף לסוגיין מש"כ הנוב"י בהמשך דבריו לפי שיטתו הנ"ל וז"ל, "ובזה ניחא ג"כ שיחיד שעשה בהוראת ב"ד חייב קרבן אף שהוא אנוס שהרי כתוב ע"פ התורה אשר יורוך, מ"מ אנוס זה ע"פ טעות בא שהב"ד טעו בהוראה לכך מיחשב שגגה." ולענ"ד גם זה צ"ע כמו שהקשיתי לעיל דסו"ס הרי עשה מה שהיה ראוי לעשות ומה בכך דבא הדבר ע"י טעות. ועוד צ"ב לפי שיטת הנוב"י בטעמא דמ"ד דיחיד שעשה בהוראת ב"ד פטור מקרבן.

אלא מה שנלענ"ד בזה הוא דנחלקו התנאים אם ראוי לכל יחיד לחוש שמא הב"ד טעו או אם אין זה רצון התורה כלל, אלא יחיד שאינו יודע ההלכה בעצמו יש לו לסמוך על הב"ד לגמרי. או י"ל דאפי' אם חייב לשמוע לב"ד אף לקולא ולא לחוש נגדם כלל (ע' ברבינו דוד סנהדרין פז: מש"כ מהירושלמי), אעפ"כ יש מ"ד דחייב קרבן ולא חשיב אנוס גמור כיון דהוה ליה ללמוד ולהוכיח הדבר לב"ד⁷, ודעת שוטים אינה טעמא לפטור. ועדיין צע"ע בזה.

⁷ וע' תמורה ריש טז. דמבואר דחשיב חסרון באדם אם אינו יכול להוכיח שיטתו כדי שאחרים יודו אליו.